

TÓTH KÁLMÁN: KODOLÁNYI JÁNOS KÜLÖNLEGES BARÁTSÁGÁRÓL

Kodolányi János életművének jobb megismerése és megértése szempontjából különleges értékűnek mondható dokumentumról szereztem tudomást a közel-múltban. Az író gyermekkori – ahogy műveiben következetesen nevezte – testvérbarátjának, Simon Dezsőnek egy 1975. január 27-i keltezésű leveléről van szó, amelyben Kodolányihoz fűződő emlékeiről ír.

A levél tulajdonosa, egyben címzettje Dr. Denke Péter Pál orvos, aki az ormánsági Vajszlóhoz közeli kisközségből, Sámodról származik. Édesapja, Denke Dávid, vajszlói volt, gyerekkorát ott töltötte Kodolányi, Simon Dezső kortársaként. Utóbbival végig baráti kapcsolatot ápolt. A levél megírásának apropóját az adta, hogy Denke Péter elküldte az 1956-os események nyomán Amerikába menekült Simon Dezsőnek Tüskés Tibor Kodolányiról megjelent monográfiáját, és ebből az alkalomból megkérte, hogy írjon az íróhoz kötődő emlékeiről.

Mint Szabó Dezsőtől tudjuk „A halott lángész sírján dudva és barátok nőnek” – ezúttal azonban a kontraszthatás kedvéért idéztem az írónak ezt a szellemes bonmotját, mivel jelen esetben egy valóban különleges barátságról van szó, amelyik Kodolányi egész életútjára és életművére is komoly hatással volt.

A Kodolányi család 1909-ben költözött – ahogy Tüskés Tibor nevezi – az Ormánság székhelyének számító Vajszlóra. Kodolányi apja főerdész volt, és hat évnyi pécsváradi megbízatás után Vajszlóra kapott kinevezést. A gyermek Kodolányi az elemi iskola négy alsó osztályát Pécsváradon végezte el, az ötödiket Vajszlón, majd 11 éves korában a pécsi állami reálgymnáziumba került. *Süllyedő világ* című önéletrajzi kötetéből tudjuk, hogy Pécssett az iskola rideg, poroszos légkörében nem érezte jól magát, olyannyira, hogy évet kellett ismételnie, majd apja a székesfehérvári reálgymnáziumba íratta át.

A királyi koronázó város, Székesfehérvár légköre jóval kedvezőbbnek bizonyult az írói tehetségét már Pécssett bontogatni kezdő gyermek, majd ifjú Kodolányi számára. Ebben az időszakban Vajszlón jobbára csak a nyári szüneteket töltötte. A világháború majd az azt követő kommün és Trianon nehéz, Baranyában különösen zavaros időszaka az itt élő emberek életében is súlyos megrázkódtatásokat okozott, miközben Kodolányi magánéletében is komoly változásokra került sor.

1921-ben végleg szakított apjával, és feleségül vette a vajszlói módosparaszti – ahogy a helyiek magukat nevezték – pógárcsalád lányát, Csósz Matildot. A házasságot mind a két család ellenezte. A főerdész apa számára deklasszálódásnak számított, hogy fia egy parasztlányt vesz el, a módosparaszt család szemében szálkát jelentetett, hogy lányuk egy járáshibás fiatalemberhez megy férjhez. Kodolányin ugyanis már gyermekkorában jelentkeztek az Achilles-ín zsugorodásának tünetei. Pécsi diákévei alatt egy műtéttel próbáltak segíteni rajta, de az orvosi beavatkozás nem hozott lényeges változást, ettől fogva csak járóbottal, sántítva tudott járni. A házasságot tehát egyik család sem fogadta el, ami nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az ifjú pár távozott Vajszlóról. Ezzel kezdetét vette az a hányattatásokkal és nélkülözésekkel teli létezés mód, amely szinte egész életüket végigkísérte.

Nem véletlenül adok teret Kodolányi ifjúkorában enyhébb, majd egyre súlyos-

bodó testi fogyatékoságának, ugyanis ez a tény kulcsfontosságú Simon Dezsőhöz fűződő testvérbarátsága megértéséhez. Denke Péter közlése szerint a helyi fáma úgy tartotta, hogy a gyermek Kodolányit a fogyatékosága miatt társai részéről erő gúnyolódásokkal szemben Simon Dezső védelmezte igen állhatatosan. Simon Dezső leveléből is kivehető, hogy gyermekkorában az író emiatt valósággal megbélyegezték. A századelőn, különösen vidéki környezetben még jóval inkább érvényben voltak az ilyen stigmatizálások, amint az is nyilvánvaló, hogy a mindig őszinte gyermeki világban adódhatnak helyzetek, amikor ez az őszinteség kíméletlenségbe megy át, és számos jelből ítélve, Kodolányinak ezt is meg kellett tapasztalnia.

Denke Péter közlése szerint Simon Dezsőék Vajszló központjában, a református templom melletti épületben laktak, Kodolányiék pedig velük szemben, az erdészeti hivatal kúria-szerű, nagy épületében. Szinte adódott, hogy a gyermek Kodolányi az otthoni nyomasztó családi légkör, elsősorban nehéz természetű, vele szemben rideg apja miatt gyakran tartózkodjon Simonéknál. De ezen a ponton átadom a szót az írónak: „Játékaim teljesen összeforrnak »testvérbarátom«, Dezső személyével” – írja a *Sülyledő világ* címen, először 1940-ben megjelent visszaemlékezésben. „Még Ila [az író húga] is részt vesz közös vállalkozásainkban, de csak mint mellékes szereplő. Abban a szabad világban, amelyben napjaim nagy részét élem, neki nem sok keresnivalója van.

Amint az idő megengedi, s az iskolából szabadulok, a Feketevíz partján élvezem barátaimmal a halászat gyönyöreit. Csatangolok a mezőn, ott ülök Simon bácsi mellett a kocsin trágyahordáskor, terigetem a földre a trágyát, a homokbányából együtt hordjuk a homokot, az istállóban ott lábatlankodom az állatok körül, segíték befogni, keverem az abrakot a lovaknak. Hűvös alkonyatokon elédegelek a tűzhely mellett, mint Pécsváradon, s nézem, hogy sürgölődik a kis Simon néni a konyhában.

Otthon meg előveszem a vonatomat, Dezsővel alagutakat, magas hegyi pályákat építünk homokból és kőből, vagy szenvedélyesen faragom vitorlás hajóimat, hogy aztán vízre bocsássam a kertek alatt, egy vidám, csillogó sással szegélyezett tavacs-kán. Íjat készíték jó, ruganyos mogyorófából, a jégverem tetejéből huzigált nádból pedig nyílveszőket, s a kertben barangolva Dezsővel, igazi indiánok vagy négerek módjára vadászunk sárgarigókra és őrgébicsekre.”

A magát az egyszerű nép között jól érző, úri fiú Kodolányinak ugyanakkor szemet szúrtak a falu előkelőbbnek számító rétegeinek magatartásában észrevehető visszasságok, valamint ellentmondások az életvitelük és az általuk lenézett paraszti világ között: „[...] napról napra kevesebb tisztelettel nézem a saját életünket meg a falubeli úriemberekét. Széttolódnak előttem a titkokat rejtő, festett külsőségek falai. Látom a nagyképűséget a jegyző meg a jegyzőné ábrázatán, amikor feketében templomba mennek, s keresztényi alázat göggyével fogadják a köszöntéseket. Átlátok a tanítóék családjának katolikus kegyességén is, és tudom, mit művel a plébános ifjú házvezetőnőjével esténként a magányban. Gúnydalokat énekelek pajtásaimmal tanítóról-papról. Magam is írok egy hosszú verses malacságot, s nagy sikert aratok vele

cimboráimnál. De mindezt titkolom odahaza, apámtól erősen félek, bár, mióta megházasodott és bebizonyította gyengeségét a női nem iránt, tiszteletem erősen megcsappant. Az otthoni élet pedig rosszul titkolt feszültségeivel, kelletlen, elégedetlen hangulatával, apánk részéről kimért rendjével, anyuska részéről rendtelenségeivel, megcsontosodott, értelmetlen, szinte rituális törvényeivel s idegen, pesti szellemével, budai kedélyességével hovatovább igen unalmassá kezd válni.

Ó, mennyivel izgalmasabb, elbájolóbb ennél a fanyar életnél a mezők és rétek, a folyó és az erdőszél, cimboráim és Simon bácsiék élete! Milyen részegítő a szabadság! Milyen szívbizsergető a szántás, aratás-hordás, cséplés, disznóölés, fonás és kukoricakobzás, a szénahordás, burgonyagyűjtés, tökszedés, lenáztatás! Milyen mélabús a táj nyári, rekkenő melegben, s milyen sejtelmesen nyers, párás, szemérmes tavasszal. Milyen kedvesek a csoportokba gyűlt hölgyek a réten, milyen izgató illata van a síkos, vergődő hálnak. Milyen csodálatos látvány, amikor nyári alkonyaton a szellő messze elteríti a falu fölött úszó aranyos port, milyen megható a borjak bőrdülése, milyen vidám a kutyák ugatása. Mily szívremegtetőek a sudár ormánsági menyecskék ringó ruhájukban, kerek, barna arcukkal, nagy szemükkel. Milyen nyálcsordító illata van a frissen besózott vöröshagymának, milyen pazar íze a sűrű babfőzeléknek, milyen pirosszőke a parázson pirított hatalmas karéj kenyér. Milyen megnyugtatóan csattognak faluszerzte késő éjszakáig a lentilók, s milyen havasan fehérlenek a Feketevíz partján kitergetett új vásznak. Milyen víg tereferé közben sulykolják a feltúrt biklás asszonyok a folyón a ruhát, s milyen álmodozva kering a gólya a lankás táj fölött...”

A *Süllyedő világ* oldalain az író több helyütt ugyanilyen lelkesültséggel és érzéketlenül emlékszik vissza gyermekkorának Vajszlóhoz, az Ormánsághoz kötődő emlékeire, de gyakran szóba hozza az otthoni nehéz családi légkört is. Előfordul, amikor arról is ír, hogy testi fogyatékosága miatt apja: „[...] egyre kevésbé titkolja elégedetlenségét, megvetését irántam, s kényelmetlen érzését, hogy szabadulni szeretne tőlem.” Leírja azt is, hogyan nézett szembe a mozgását mind jobban gátló betegségével: „De a lábam már egyre gyakrabban okoz keserűséget, tehetetlen bánatot. Meleg nyári napon alig vonszolom magam a legelőn át, amikor a Feketevízre megyünk. Hazafelé jövet bele kell karolnom Dezsőbe, oly nehezemre esik a járás. Egyre jobban meg kell erőltetnem magam, ha valami meredek úton, porban akarok fölkapaszkodni. Néha leülök, és bénultan bámulok magam elé. Halántékom lüktet, szívem erősen ver, egész testem kimelegszik a megerőltetéstől. Szemem előtt összeszefolyik a világ. Így ülök percekig, negyedóraig, végre megnyugszom, békésebben tekintetek magam körül, mert iparkodom fölfedezni valamit, ami gyönyörködtet. Felhőt, virágot, madarat egy közeli fán, vagy akár a fákat. S mélyen elmerülve a szépségekben, megbékélek, s úgy érzem, nincsen semmi baj.

Talán ezért menekülök a látogatók elől, mert érzem, hogy apám szégyell engem, én is szégyenlem magam? Ha hallom, hogy csikorog a kiskapu, már iszkolok a kert végébe, télen valamelyik szobába – a »kisebédllőbe« –, vagy megvárom, míg a látogatók bevonulnak az első ajtón, én meg a másikon kiszűrődve, nekivágok az

utcának, s meg nem állok Simonékig, az én menedékhelyemig. Ott bejelentem, hogy vendégek érkeztek, hát megleptem hazulról. Nevetnek rajtam.”

Úgy vélem, hogy az idézett részletek az író visszaemlékezéséből önmagukért beszélnek. Nem csupán kölcsönös rokonszenvről, kivált nem valamiféle „eszmétársi” viszonyról volt itt szó, hanem ennél jóval többről: szeretetközösségről! Olyan szeretetközösségről, amelyik kárpótolta az íróat az otthoni rideg légkör miatti szorongató érzéseierért, és nem csupán Simon Dezsőhöz fűzte, hanem az egész Simon családhoz, amelyik lényegében befogadta. Nem nehéz elképzelni, mennyire idegenebbül, szinte már kitaszítottnak érezhette volna magát, ha nincs Simonék irányában tanúsított jóindulata, sőt – amint az idézett részekből is kivehető – szeretete.

Ennek pedig döntő része volt abban, hogy Kodolányi életre szólóan kötődött az Ormánsághoz, hogy a későbbiekben sok művében merített az itt szerzett élményeiből, hiszen, mint számos hasonló vallomásai egyikében írta: „Tízéves korom óta egyetlen folytonos baranyai út az életem, még akkor is, ha ezer kilométerek választanak el a Dráva mentétől. Móricz Zsigmond írta egyszer, hogy az ember a gyermekkorából él. Így élek én vénségemben is a gyermekkoromból: Baranyából, legfőképpen a Dráva mentéből.”

Kodolányi életművének avatott szakértője, Tüskés Tibor szerint: „Mindaz, amit számára Baranya adott, egész életművébe fölszívódott. [...] A korai novellák, regények és drámák helyszíneiben, alakjaiban és nyelvében, a szépirodalomba emelt etnográfiai szokások leírásában minduntalan ormánsági színekre ismerünk.”

Az író fiatalkori műveiben az ormánsági „helyi színek” megjelenítésében még a sötét árnyalatok dominálnak. Mindenekelőtt az Ormánság demográfiai helyzetének, a parasztszaladokban elterjedt, hírhedett egykézés következményeinek az ábrázolásában mutatkozott ez meg, amelynek országos méretű témává emelésében Kodolányinak igen jelentős szerepe volt. Az író jól látta az egykézés mögött rejlő mozgatórugókat: mindenekelőtt a jobbágyfelszabadítás nyomán a nagybirtokrendszer mögött a parasztok tulajdonába került földekhez, tehát a vagyonhoz való beteges ragaszkodást, amely révén elterjedt, sőt általánossá vált a szemlélet, hogy a vagyongyarapodás legegyszerűbb módja, ha minél kevesebb örökös, tehát gyermek születik. Fiatalkori műveiben megrendítő módon ábrázolta az ormánsági parasztságnak így létrejött mélyvilágát: az egykézés miatt sok családban kialakult fojtogató légkört és kilátástalanságot, az ennek háttérében dúló indulatokat, a matriárchális jogszokások pusztító hatását, amelyek következtében egyre több lett a megüresedő porta, a bedeszkázott ajtajú-ablakú családi ház.

Közvetlenül Baranyához, ezen belül az Ormánsághoz kötődő emlékeihez idősebb korában is visszatért, mindenekelőtt a Monarchia-korabeli világot megjelenítő *Boldog békeidők* című regényében, amelynek jól felismerhető főhőse az apja.

A 30-as években a szépíró Kodolányi a paraszti mikrovilágon túllépve a magyar történelem, ezen belül is a középkor különleges jelentőségű eseményeit választotta témájaként. A „történelembe menekültem” – írta erről a fordulatáról 1945 szilveszterére készült számvetésében. Ekkor születtek meg: *A vas fia*, a *Boldog Margit*

és a *Julianus barát* című regényei, amelyek a 60-as években újólág megjelenve ismét nagy sikert arattak.

A 13. századi magyar történelem témáit követően a mítoszok világába nyúlt vissza, az ebben az időszakban alkotott regényeiben: *Vízözön*, *Az égő csipkebokor*, *Én vagyok* mondanivalóit még egyetemesebb dimenziókba emelte. Ugyanakkor – Tüskés Tibor szerint – történeti tárgyú regényeiben, „[...] a magyar múltat fölidéző vagy a mitikus időkben kalandozó műveiben mindig fölismerhetjük azt a szálát, amely az alkotást személyes életéhez, gyermek- és ifjúkorának élményvilágához köti. [...] Ahogy Kodolányi térben és időben távolodik gyerekkorától, úgy változik meg a kép, s a harmincas és negyvenes évekből visszatekintve a világháború előtti életet egyszerre tisztának és derűsnek látja. [...] Ezt az idealizált, sőt mitizált képet vetíti bele magyar történelmi regényeibe.” Azonban, miként megállapítja: „Az önéletrajzi elemek, a baranyai színek Kodolányi életművének legtágabb, a társadalmi novellisztika és a magyar történeti tárgyú regények írását követő, harmadik rétegében is föllelhetők, azokban a művekben, amelyekben talán a legkevésbé sejtetnénk, a biblikus témájú és a mitikus időkben játszódó regényekben. [...] Mindez persze a regényíró transzpozíciójával, anyagformálásával van jelen a regényben [az *Én vagyok* című műről van szó], de fölismerhető allúziókkal, utalásokkal és áthallásokkal.”

Kodolányi Jánosban a közélet, a közügyek iránti érdeklődés mindig is erős volt. Innen eredeztethető, hogy a két világháború között kibontakozó népi írók mozgalmában igen tevékeny, sőt úttörőnek mondható szerepet vállalt. A népi írók igen hatásosan hívták fel a figyelmet a magyar parasztság gondjaira, egyes vidékeken valósággal súlyos helyzetére. Baranyát illetően Kodolányi János Fülep Lajossal együtt már a 20-as évek második felében cikkek sorában foglalkozott az egykézés miatt előállt aggasztó demográfiai helyzettel. Kodolányi e témakörben megjelent publicisztikai írásaiból 1941-ben került kiadásra egy válogatás *Baranyai utazás* címmel.

Az író 1961-ben jelentette meg *Második baranyai utazás* című művét, amelyben érzékletesen vetett számot azokkal az óriási változásokkal, amelyek az általános városiasodás hatására az Ormánság falvaiban is végbementek. Amennyire a korabeli hivatalos felfogás lehetővé tette és megengedte, őszintén írt a problémákról: a továbbra is súlyos demográfiai helyzetről, a TSz-ekbe kényszerített parasztság gondjairól.

Noha – különösen ifjúkori szépirodalmi műveiben – esetenként már kíméletlen őszinteséggel ábrázolta a hétköznapi életből kiválasztott hőseit, voltak, akik ezért meg is haragudtak rá az Ormánságban, a két világháború között kifejtett publicisztikája egyes darabjaiban, az ezeket kötetbe gyűjtő *Baranyai utazás*ban, majd a *Második baranyai utazás*áról számot adó művében ugyanarról a féltő és aggódó szeretetről tett tanúságot, amely az ehhez a vidékhez való kötődéseit mindig is áthattotta. Kodolányi számos leírása emlékeztet – nyilván a földrajzi közelség, valamint a hasonló táji adottságok miatt –, sőt olykor már kísértetiesen hasonlít a Drávaszög népéletének vonásaira. A Drávaszög néprajzának jövődjé kutatásában, a századfordulóra jellemző állapotok rekonstruálásában minden bizonnyal sokat lehetne meríteni Kodolányinak az Ormánsággal foglalkozó írásaiból.

Simon Dezsőnek az író halála után öt és fél évvel írott visszaemlékezésében elsősorban a hétköznapi életből ismerhető Kodolányi alakja tűnik elő. Szinte magától értetődő, hogy a mindennapi élet tapasztalataiból kiszűrt emlékekben jelentékeny emberek is a maguk hétköznapiságukban jelennek meg. Az ilyen alkalmak során felszínre kerülő értesülések általában nem meghatározóak valamely adott életműre vonatkozóan, az összképet, valamint annak egyes részeit azonban jelentős mértékben árnyalhatják.

Ezek az általánosnak nevezhető ismérvek Simon Dezső leveléről is elmondhatók. Külön súllyal esik latba, hogy egy magánlevélről van szó, és ilyenkor a kényesebb kérdésekről is szókimondóbban fogalmaz a szerző.

A levél szövege:

„Akron, 1975. január 27.

Kedves Péter!

Lapodat és a benne jelzett könyvet, Tüskés Tibor *Kodolányi János* [Budapest, Magvető, 1974, 276 o. – *a szerk.*] megkaptam. Szeretettel köszönöm. Figyelmesen végig olvastam s mind tovább haladtam az olvasásban, annál jobban láttam, hogy Tüskés Tibornak is azonos meglátásai vannak Jancsi egyéniségéről, ahogyan én neked egyszer írtam az egyéniségét illetően. Jancsit szerettem legelső ismeretségüktől fogva. Különös természete volt. Környezetébe nem kerülhetett senki úgy, hogy azt a legmesszebb menőig ne bírálta volna le és ugyanakkor ne gunyolta volna ki. Vajszlón mindenki aki hozzájuk járt különböző gunynevet kapott és előtte szellemi gyöngegségben szenvedett. Talán én voltam az egyedüli akit nem gunyolt. Talán azért mert az első pillanattól fogva támasza voltam megvédtem minden pajtási támadás ellen mindenkivel szemben. Kötekedő természeténél fogva sok iskolatársát utólag vertem meg a rajta esett vereségért. Jancsi a katolikus iskolába járt így csak iskola után voltunk együtt naponta. Az ő könyörgésére vittek engem is a pécsi reáliskolába ahol édesapád is járt. Talán ez a ragaszkodás váltotta ki benne, hogy engem nem gunyolt ki. Vagy talán az is hozzá járult, hogy amikor rólam akart írni megkérdezte: Engeded-e, hogy a nevedet kiírhatom? Én azt feleltem én nem bánom írd ahogy akarod. A könyv 263 oldalán írja Tibor Jancsiról, hogy Szabó Lőrincz író társa azt mondja róla: Kodolányi – könnyező vipera. Igaza volt neki mert azt is megcsipte vagy előbb vagy utóbb akit szeretett vagy aki a legjobbat tette vele. Sok nyomoruságának illetve nélkülözésének ez volt az alapja. Amint neked írtam is én nagyon sokban Tildit a feleségét hibáztattam. Vajszlón több írása között írt egy elbeszélést az apósáról. Az elbeszélés arról szólt, hogy egy béna kezű paraszt elmegy Spierer nevű boltba kesztyűt vásárolni, de csak 1 drb kesztyűt akar venni mert neki csak egyre van szüksége mivel az egyik keze béna. Részleteire már nem emlékszem. Az egész írás azért volt mert végtelen fősvénynek tartotta az apósát annak dacára, hogy évekig tartották a házuknál. Te most már mint felnőtt fiatal ember tudod, hogy minden szülő félti a gyermekét egy testileg nyomorék fiuhoz adni, gondolván az utódokra. Bár az ő esetében ez nem történt meg, de mint orvos tudod, hogy a faj harmadik sőt ötödik

TÓTH KÁLMÁN: KODOLÁNYI JÁNOS KÜLÖNLEGES BARÁTSÁGÁRÓL

ágon vissza szokott ütni. Az anyja és az egyik nagynénje és annak a lánya ugyan olyan nyomorék volt mint a Jancsi.

Testileg nyomorék volt, de szellemileg annál nagyobb. Minden könyve nincs meg, de ami megvan írói tehetségét és részletes meglátását tükrözi. Kétszer látogatott meg azután, hogy Vajszlóról elkerült. Egyszer Bajcsi Zsilinszky Endrével amikor még otthon voltam. Zsilinszky arra kért, hogy szerezzek párthíveket neki. Szüleimnél ebédeltünk együtt a délutáni késői órákig elbeszélgettünk. Másodszor Hídvégen volt nálam. Édesapám hozta ki kocsival. Egyedül jött ott ebédelt nálunk. Feleségem szeretettel fogadta. Jó ebéd után befőttet bontott fel. Feladásnál az volt a megjegyzése: Ó még befőttet is bont fel Zsuzsika? A parasztok csak halotti toron szoktak befőttet enni. Feleségem azt felelte Jancsi mi minden nap szoktunk enni mert a Dezső nagyon szereti. Ezt csak azért írom meg, hogy lásd mennyire jól jellemezte Szabó Lőrincz a vipera jelzővel.

Mindezek dacára szerettem és tudtam is ha volt neki nekem mindenét oda adta volna gyerekkorunkban. Későbbben is értem az anyjával is meghasonlott amikor Püspökladányban voltunk és azt mondta: Ezt a parasztot többre tartja mint a saját anyját.

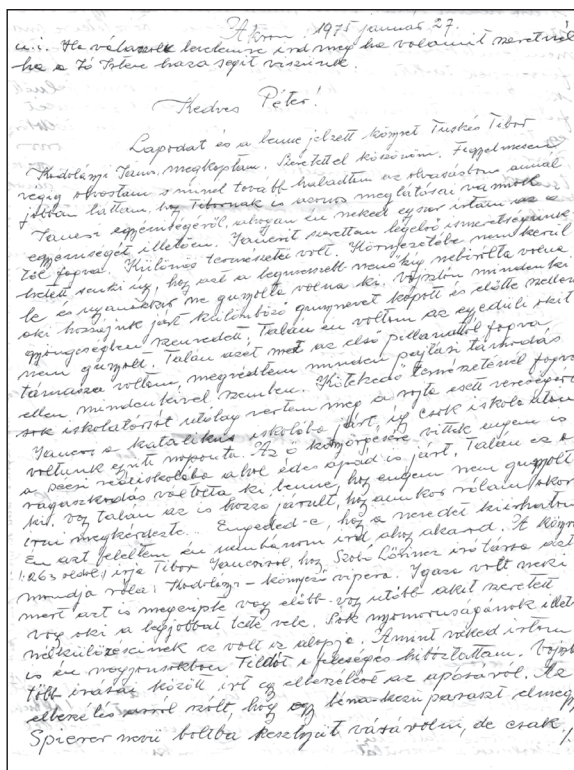
Ha közelemben van Tüskés Tibor szerető üdvözetem add át neki, szeretnék vele találkozni. Téged és kedves szüleidet szeretettel csókolunk a viszontlátás reményében. Zsuzsika néni és Dezső bácsi

U. i. Ha válaszolsz levelemre ird meg ha valamit szeretnél ha a Jó Isten haza segít viszünk.”

Lapszéli megjegyzésként beírva: „Egyszer én is jártam nála Pesten élelmiszerekkel megrakodva amikor Terescsényinél lakott együtt. [Terescsényi György, mára elfeledett íróról van szó. Kodolányiék a Pasaréten, a 30-as évek második felében laktak nála egy ideig.] Tildi nem fogadott szívesen.

Kértem tőle egy könyvet az akkor megjelent könyvéből. Azt felelte, a boltban megveheted. Akkor még otthon voltam nőtlen. Szüleimtől nemigen lehetett könyvért pénzt kiadni.”

Tüskés Tibor egyébként a Kodolányi–Simon-kapcsolatról több publikációjá-

ban is írt, sőt a kapcsolatfelvételük nyomán létrejött visszaemlékezést nem is egyszer meg is jelentette. Valószínű, Simon Dezső – miután Denke Pétertől megkapta Tüskés Kodolányi-monográfiáját – felvette Tüskéssel a kapcsolatot, és az író ennek nyomán írta meg a hosszabb visszaemlékezését. A két dokumentumban természetesen vannak átfedések, de vannak különbségek is, mindenekelőtt abból a tényből eredően, amire már utaltam; azaz hogy Simon Dezső a magánlevélben nyilván szókimondóbban fogalmaz, mint a nyilvánosságra kerülés eshetőségével számoló visszaemlékezésében.

Az ismertetőm megírásához tájékozódtam a Kodolányiról szóló irodalomban is. A nyilvános publikációk elolvasásán kívül azonban sikerült még néhány, informális és személyes konzultációt is lefolytatnom erről a kérdésről. Az utóbbiakból annyit szűrtem le, hogy szakmai berkekben az a vélemény él, Simon Dezsőből főleg az egykori barát sértettsége beszél, mivel a későbbiekben, felnőttként, az övét jóval meghaladó műveltségi közegben élő Kodolányi már nem kereste vele a kapcsolatot. Még ha lehet is ebben igazság, nem mellőzhető az a körülmény, hogy Simon Dezső konkrét tényekről beszél, amint az sem, hogy különösen az író hétköznapi életéről fennmaradt egyéb visszaemlékezések egybehangzanak az általa leírtakkal.

Feltételezhető, hogy az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött Kodolányi-hagyatékban még további fontos adalékok lappanganak, amelyek nagyban hozzájárulnak az író életművének jobb megismeréséhez és megértéséhez. Kodolányi János tevékeny résztvevője volt a két világháború közötti, majd az azt követő évtizedek szellemi életének. A két korszak megannyi jelentős szereplőjéhez, különösen a népi írók mozgalmának holdudvarához tartozók közül sokakhoz személyes kapcsolatok is fűzték. Ideje lenne immár kellő távolságból és tárgyilagossággal ismét mérlegre tenni az életművét és a közülethez fűződő tevékenységét, mert igen valószínű, hogy ez nem csupán sok tanulsággal járna, hanem új összefüggések felismeréséhez is vezethetne.

„Írói munkásságának fél évszázados története során mindig az igazságkeresés szenvedélye vezérelte. [...] Pályája nem volt és nem lehetett egyenes vonalú, mint-hogy a történelem szüntelenül új kihívásokkal ostromolta. Következetessége a valamástétel és a jobbítani akarás őszinteségében és kivételesen tiszta erkölcsiségében rejlett” – írta Pomogáts Béla Kodolányiról születésének centenáriuma alkalmából megjelent emlékezésében.

Valóban, mint vázlatos áttekintésemben említettem, Kodolányi írói pályája az ormánsági népéletből leszűrt élményei megjelenítésével indult, hogy a középkori magyar történelem sorsfordító időszakain át utolsó szakaszában a legegységesebb problémáig jusson el. Legyen szó a paraszti élet ábrázolásáról, a 13. századi magyar történelem eseményeinek rekonstruálásáról, vagy világnézetének mitikus világképek dimenzióiban való kifejtéséről, műveit mindig az igazságkereső szenvedély hatja át, amint évtizedeken át folytatott közéleti küzdelmeiből is lépten-nyomon érződik, hogy törékeny testében nagy lélek lakozott.